

(РЕ)АКТУЕЛИЗАЦИЈА ИЗАЗОВА ОБРАЗОВАЊУ ОДРАСЛИХ

Драженко Јоргић¹

Универзитет у Бањој Луци

Филозофски факултет

Апстракт: У прошлости је постојало, данас постоји, али ће исто тако и у блиској и даљој будућности постојати мноштво изазова образовању одраслих. Сви ти изазови односе се на теорију и праксу формалног, неформалног и информалног образовања одраслих. У формалном образовању изазови су могући у оквиру високог образовања на свим његовим циклусима. Што се тиче неформалног образовања те изазове препознајемо у преквалификацијама и доквалификацијама. Вјероватно је за очекивати да ће се најшири дијапазон изазова моћи идентификовати у теорији и пракси информалног образовања, односно у самообразовању одраслих. Тенденције у образовању одраслих крећу се у правцу да оно у свим својим облицима буде што једноставније, брже, економичније, рационалније, јефтиније, ефикасније и, успут, што квалитетније. Мјера квалитета образовања свакако ће бити задовољство послодаваца, али и крајњих корисника, одраслих особа. У раду је дат преглед анализираних савремених схватања о ранијем и тренутном стању, и перспективама образовања одраслих, и приказани резултати неких истраживања који упућују на неке могуће нове изазове образовању одраслих. Резултати указују на многе недостатке формалног образовања, што су свакако смјернице шта то све треба мијењати у пракси формалног образовања одраслих. Ту су и показатељи могућих изазова неформалном и информалном образовању одраслих. Резултати овог теоријског прегледа и неки резултати истраживања образовања одраслих показују да постоји мноштво изазова. Надамо се да ће блиска будућност показати који су изазови образовању одраслих приоритет.

Кључне ријечи: изазови, формално, неформално и информално образовање одраслих, високо образовање, преквалификације, доквалификације, самообразовање.

Увод

Теорија и пракса образовања одраслих гледано кроз историјску призму, данашњицу, а и у футуролошким наговјештајима била је стално, бива и биће изложени бројним изазовима. Дакле, може се наслутити да су бројне научне, технолошке и друштвене промјене „изазивале“, да „изазивају“ и да ће „изазивати“ образовање одраслих у свим његовим облицима и формама. Кроз прошлост, садашњост и у будућности ће формално, неформално и информално образовање бити „изазивано“ наведеним промјенама.

¹ drazenko.jorgic@ff.unibl.org +387 65 83 12 80

Изазове образовању одраслих можемо лоцирати на бројним мјестима. Таква мјеста препознају се у високом образовању, неформалним установама, код било које одрасле особе, и запослене и незапослене, међу групама одраслих, у колективима, предузећима, на локалном, регионалном и глобалном пољу, и сличним мјестима. Гледано из перспективе ближе или даље будућности образовању одраслих предстоји веома сложен задатак да се успјешно носи са свим овим бројним изазовима.

Оно што предстоји било ком облику образовања одраслих је да не заборави крајње исходе образовања. Другачије гледано, све оно што се дешава у високом образовању, неформалним установама и у самообразовању, ниједног тренутка не треба да заборави образовне потребе одраслих, стање на тржишту рада и „муњевите“ промјене које се дешавају у науци, технологијама и друштву. Једноставно, образовање одраслих мора ићи „у корак“ са наведеним промјенама.

Изазови формалном образовању одраслих

Формално образовање одраслих, тачније високо образовање од оснивања првих универзитета, па све до данашњих дана било је изложено бројним изазовима. Неки који су били актуелни још у 11. вијеку, на срећу или на жалост још увијек су актуелни. Дакле, ти изазови су препознатљиви у високом образовању, често су условљени убрзаним технолошким и друштвеним промјенама, те промјенама својственим за тржиште рада.

Шта је то изазов, односно шта је изазов генерално образовању одраслих? У предговору књиге „Изазов образовању“ Драгутин Франковић за изазов каже да је то помодна ријеч, резултат тјескобе данашње ситуације, указује на фрапантне противурјечности савременог свијета. На енглеском језику има значење лозинке коју треба знати да би нас стража пустила, лозинка за бољу будућност (Pikering, 1971). Неко изгледа „изазива“, односно „провоцира“ образовање одраслих да оно ријешити многе нагомилане проблеме у друштву. Колико то образовање одраслих успјешно ријешава свједочи историја образовања одраслих, актуелно стање образовања и стратегије усмјерене на пројекцију и предвиђања образовања одраслих у блиској и даљој будућности.

Већ је на почетку наглашено да су изазови формалном образовању одраслих својствени за универзитете, односно за високо образовање. Велики изазов за Србију је приближити се просјеку удјела високо образованог становништва (сада је удио 6,5, у Хрватској 12, а у ЕУ око 20%). Када су у питању изазови високог образовања на простору Западног Балкана највећи изазов је придруживање заједничком европском образовном простору (Kutlača, Semenčenko, Mosurović i Mitrović, 2011). Европа изражава увјерење да формално образовање више није у стању да одговори на изазове модерног доба као што су промјена економског концепта и промјене у друштву, које је сада мултиетничко у многим земљама Европе. Она сматра да је формалном образовању потребно „ојачање у виду неформалне образовне праксе“. Веома повољно „ојачање“ било би увођење неформалног образовања на универзитетима: „друга шанса за стицање образовања“ или допуна формалном образовању на основу личних потреба или потреба друштва (Babić-Kekez, 2013). Неке од мјера акције за унапређивање програма образовања одраслих на универзитету су и: развијање „парт тајм“ програма за одрасле, кратки курсеви до 30 ЕСПБ-а, професионални мастери и мастери за потребе послодаваца; усаглашавање Закона о високом

образовању и Закона о образовању одраслих; развијање система за признавање компетенција и квалификација добијених кроз неформално образовање или информално учење и сличне мјере (Babić-Kekez, 2014). Високо образовање би морало да буде више отворено према ужој и широј друштвеној средини. Отворено образовање, укључујући употребу „отворених образовних ресурса“ (ООР) и усвајање отворене образовне праксе, има потенцијал да *изазове* едукаторе да промјене своју праксу у основним начинима (Kaatrakoski, Littlejohn and Hood, 2016).

Многи изазови у формалном образовању наметнути су од стране убрзаног развоја бројних технологија. Ту се првенствено мисли на информационо комуникационе технологије, образовање „на даљину“, специфичне образовне технологије, „онлајн“ учење заједнице и слично.

Европска комисија за комуникације пројекат „Никада није касно за учење“ садржи пет кључних препорука за начин на који образовање одраслих може да одговори изазовима савремених друштава Европе:

1. уклонити баријере за партиципацију одраслих у образовању,
2. осигурати квалитет образовања одраслих,
3. успоставити систем препознавања и вредновања исхода процеса учења,
4. улагати у популацију која стари и имигранте,
5. развијати индикаторе и мјерила у образовању. (Commission of the European Communities, 2006; према Antić, 2013, str. 28)

Постоје одређене бриге у високом образовању. Тако за спровођење образовања на даљину запослене у високошколским установама брину следећих 13 питања: недовољно времена, недостатак средстава, недостатак подршке, недостатак знања, забринутост у погледу квалитета наставе, недостатак знања и вјештина студената, брига за каријеру, технолошка основа, власништво и контрола над наставним садржајима, интегритет, приватност и питања квалитета живота, могући подстицаји или мотиви за учешће факултета, подршка и признања и задовољавање потреба студената (Wilson & Christopher, 2008; према Ćamilović, 2013). У високом образовању још увијек имамо нажалост лоших примјера примјене традиционалних и застарјелих метода поучавања. И даље се дешава да постоје случајеви доминације монолошких, односно предавачко-показивачких метода. Иновирање метода поучавања у образовању одраслих одговара ери изазова. Поједини аутори (Belousova, Kozhukhar and Ryumshina, 2015) наглашавају примјену дијалогских метода подржаних новим технологијама као што су „вебинари“ или „онлајн“ семинари. Заговарају такође и методе базиране на моделовању активности колаборативног мишљења. Повезаност формалног образовања и нових технологија веома је битна. На основу резултата Програма међународне процјене компетенција одраслих, тачније одраслих радника, аутори наглашавају значај повезаности формалног образовања, тржишта рада и ИКТ изазова (Pablo and Carneiro de Sousa, 2016). Битан моменат за учествовањем и перцепцијом у „онлајн“ и комбинованим окружењима свакако је и мотивација одраслих ученика. Белгијски истраживачи (Vanslambrouck, Zhu, Tondeur, Phillipsen & Lombaerts, 2016) су у једном квалитативном истраживању дошли до сазнања како одрасли ученици истичу да им учење „лицем у лице“ има највећу вриједност и да им је то начин када могу највише да науче. Образовна технологија данас има веома висок потенцијал. Корист таквог потенцијала је и у повећању флексибилности образовања одраслих, поготово у програмима доживотног учења (Cashman,

Wall and Davy, 2016). Нови правци у процјени и евалуацији ефикасности високог образовања препознају се и у тзв. „онлајн“ заједницама учења. Ове заједнице могу бити и од велике користи за тзв. „дубоко учење“ (Robertson and Barber, 2017).

Промјена филозофије, система образовања и тренутна стања у образовању одраслих у неким земљама такође могу да детерминишу одређене изазове својствене за формално образовање одраслих. Стање и искуства из Словеније указују на сљедеће: стално стручно усавршавање учитељства; обавезни годишњи модули, а модуле бира посебно стручно вијеће на темељу јавног такмичења, и то тако да се ствара велика и флексибилна понуда из које школе и поједини учитељи одабирају по свом суду; програме изводе различите институције, од Завода за школство до факултета, од института до стручних удруга (Zgaga, 2007). На основу анализе стања образовања одраслих у Босни и Херцеговини имлиците се намеће констатација о пет савремених изазова образовању одраслих, и то:

1. Оснивање другог и трећег циклуса студија из педагошких наука са посебним усмјерењима андрагогије: интердисциплинарни приступ селекцији полазника и интернационални програм за локално и ЕУ тржиште рада
2. Рад на акредитацији институција и сертификавању образовања одраслих како би мобилност кадрова била олакшана на локалном нивоу (парадоксалност образовне стварности: неке дипломе лакше се препознају у Европи него ли између два образовна центра истог профила у БиХ – појава „нарцизма малих разлика“)
3. Професионализација андрагошког позива уз ослонац на *GlobALE* оквир компетенција
4. Процес индексирања јединог часописа за образовање одраслих у БиХ
5. Повезивање Универзитета и тржишта рада. (Mavrak i Isanović Hadžiomerović, 2015, str. 20)

Из свега претходно анализираних може се констатовати да у формалном образовању одраслих постоји јако много изазова који се њему намећу. Оно што је сигурно, а то је да ће формално образовање одраслих бити утолико ефикасније уколико оно буде што флексибилније и са што више елемената неформалног и информалног образовања. Универзитети, односно установе високог образовања биће препознатљивије на глобалној сцени уколико буду што више комплементарни, конкурентни и конгруентни у односу на себе саме, али и у односу на тржиште рада, нове надлазеће технологије, системе вриједности, друштвене промјене и слично. Такође, транспарентност формалног образовања биће и утолико већа уколико оно буде хуманистички оријентисано, односно не буде само оријентисано на потребе тржишта рада, већ и на личне образовне потребе било које одрасле особе.

Изазови неформалном образовању одраслих

Поред изазова формалном, исто тако су постојали, али и постоје изазови неформалном образовању одраслих. Другачије речено, мисли се на све оне изазове изван установа формалног образовања. Ту мислимо на радничке универзитете, разне облике организованог учења на послу, вечерње школе, курсеве, образовање организовано од стране разних агенција, удружења грађана, интересних група, невладиног сектора, и слично. Оно што је специфично за ове изазове јесте да су условљени разним економским, политичким и глобализацијским струјањима, да постоји разноликост ових изазова, постоје

различита искуства и стања неформалног образовања у појединим земљама и слично. Нека од питања у вези са овим изазовима односе се и на мотивацију одраслих ученика, као и на питања вредновања овог образовања.

Посматрано на глобалном нивоу евидентно је да постоје огромни изазови образовању одраслих. У књизи „Глобализација образовања одраслих: Теорије и стратегије за инструкторе“ наводе се неки од тих огромних изазова. То су прије свега, неписменост, сиромаштво и развој заједнице (Obiozor and Obidiegwu, 2013). Глобалне друштвене рефлексije стања у образовању одраслих још увијек показују присуство неких старијих изазова који су и данас најжалост присутни. Према подацима из не тако далеке 2015. године постављало се питање (Pоровић, 2015):

Гдје је образовање одраслих 2015? Какви су резултати?

- Неписменост смањена за 23%, али...
- Само ¼ земаља је преполовила број неписмених
- 757 (781) милиона потпуно неписмених, три милијарде функционално неписмених
- Слаби резултати у смањивању родне неравноправности (2/3 неписмених су жене). (str. 2)

Економије дају значајан допринос у истраживању и политици образовања одраслих. образовање одраслих је уско повезано са економским, друштвеним и људским функционисањем - они су суштински повезани и не могу бити раздвојени. Све су ово неке од импликација и изазова за истраживања у образовању одраслих, као што су диверсификација истраживања и перспективе и преобликовање погледа на улогу образовања одраслих у друштву (Desjardins, 2017).

Због своје специфичности у односу на формално образовање неформално образовање одраслих условљено је разноликошћу бројних изазова. Неки изазови су резултат управљања знањем. Кључни изазов за фирме 21. вијека је дефинисање, процјена, унапређивање, вредновање и управљање знањем. За многе фирме управљање знањем остварује се на пољу образовања, нпр. „онлајн“ обука током посла (Ђула, 2010). Европа тежи да кроз формално и неформално образовање изгради идентитет Европљанина. Грађанско образовање у контексту Европске Уније је нови изазов за школе и образовање одраслих. Тако су европско држављанство и цивилно друштво постали нови и хитни изазови за образовање. Ово су неке од препорука Србији као потенцијалној чланици ЕУ (Duerg, 2010). Постоје и изазови својствени процесу професионализације. Налази истраживања указују на важност претходне професионалне припреме и континуираног професионалног усавршавања који представљају кључне факторе процеса професионализације (Ovesni i Alibabić, 2012). Кларин наглашава концептуалне изазове у разумијевању иновирања образовања у организационом контексту. Овај аутор наводи шест промјена у иновирању праксе образовања одраслих: постављање циљева, карактер ученика, природа образовања, извори учења у образовном процесу, вредновање и друштвена природа учења. Исти аутор такође сугерише четири опште фазе за трансформацију образовања у организацији: усвајање, прилагођавање, трансформација и трансфер колективног искуства. У свим овим фазама аутор говори о три врсте изазова, и то: изазови за организацију, за тзв. колективног ученика и изазови за фацилитатора или водитеља образовног процеса у организацији. Суштина свих ових изазова је развој и трансформација индивидуалног и колективног искуства иновативног образовања у организационом контексту (Klarin, 2016).

У појединим земљама постоје различита стања образовања одраслих која истовремено указују и на постојеће изазове образовању у тим истим земљама. Тако, нпр. у Хрватској постоји константан процес европеизације образовања одраслих. Тежи се да оно буде идентично европским стандардима (Baketa, 2012). Анализом је откривено да је образовање одраслих у Кореји помјерено из фазе "социјално-образовне парадигме" на фазу "парадигме доживотног учења", које одговара транзицији у економским и друштвеним структурама у животима одраслих (Han & Choi, 2014). „Упркос препознатљивим достигнућима, међутим, Кореја и даље мора да се бави неким кључним изазовима као што су велике међугенерациске празнине у образовним достигнућима, неједнакост учешћа у доживотном учењу, као и ограничени системи јавног финансирања“ (Исто, стр. 107). Опште познато је да на развој и унапређивање неформалног образовања одраслих много утичу андрагози. На магистарском студију образовања одраслих Универзитета у Берлину једна од стручних компетенција будућих андрагога је, између осталог и „анализа друштвених оквирних услова процеса образовања као изазова у одраслој доби, историјски и међународни развој образовања одраслих“ (Prgomet, 2015, str. 43).

Свако образовање, па и неформално би требало да има некакав циљ, односно очекиване исходе. У ту сврху произилази да је исто тако неопходно и вредновање у образовању, и то из разлога увида у то колико су циљеви, односно исходи реализовани. Повратна информација у вредновању је битна и из разлога усклађивања очекивања и резултата у дјеловању сектора образовања, гдје менаџери у образовању играју значајну улогу. Најважнији изазови за њих у образовним институцијама су: претварање декларативне будуће у конкретну садашњу подршку (финансијску, административну, и сл.), промјена перцепције образовних институција у подручју цјеложивотног образовања (од стране државних институција и/или политичких странака) и системски „бенчмаркинг“ – праћење маркетиншке и менаџерске праксе дјеловања сродних институција у иностранству (Alfirević, Pavičić i Vučić, 2008). Вредновањем откривамо много тога о одраслим полазницима, те тако „врло често вреднујемо како бисмо могли утврдити слабости и јаке стране полазника у програмима образовања одраслих“ (Рајић, 2013, str. 121). Управо слабости полазника могу бити и један од изазова у образовању одраслих.

Као и у формалном, тако и у неформалном образовању постоје изазови који му се намећу. Они су разнолики и често произилазе из рефлексивних економских, политичких и глобализацијских промјена. Све оно што је јака страна у формалном образовању, а истовремено слабост у неформалном свакако да је изазов неформалном образовању. Тако престоји овом образовању задатак да све више постане транспарентније, усклађеније са формалним образовањем и друштвено прихватљивије и валоризованије. Одраслим полазницима ће у том случају преостајати дилема гдје се више усмјеравати и задржавати у образовању, формалном и/или неформалном?!

Изазови информалном образовању одраслих

Свака одрасла особа је прича за себе и она једино зна шта је за њу у образовном смислу најбоље ријешење. Поред формалног и неформалног образовања одрасли намјерно или спонтано, активно или пасивно одређују циљеве, облике, методе и садржаје свог образовања. Они су дакле узрочници и посљедице самообразовног процеса, односно информалног образовања.

Европски оквир за образовне политике, тржишни изазови, конкуренција и интергенерацијски и интеркултурни контекст учења могу бити смјернице за личне оријентације одраслих у самообразовању. Тако увођење европског квалификационог оквира као важног комуникационог и регулативног инструмента усклађивања образовних политика може значајно да допринесе европеизацији националне образовне политике (Žiljak, 2007). На овај начин национални оквир може да постане имплиците и индивидуални оквир самообразовања. Тржиште рада на глобалном нивоу постаје све немилосрдније. Конкуренција је много већа него у прошлости. „Данашњи тржишни изазови и конкуренција захтјевају нова знања и нове идеје“ (Kuka, 2012, str. 46). Одрасли су због тога принуђени да стално и континуирано уче и да другима, тачније заинтересованим странама стално нуде нове идеје од којих би могла бити обострана корист за било који животни феномен. Кључни животни феномени различито су битни одраслима. Једно истраживање засновано на претходно реализованом међународном програму на групи младих и старијих учесника из Њемачке и Србије „показало је да су разлике у вредновању кључних животних феномена, како међу генерацијама тако и међу културама, подједнако изазовни и релевантни ресурси и извори за учење за све учеснике програма“ (Milošević, Medić i Popović, 2013, str. 35). Те вриједносне разлике су изазов у интергенерацијском и интеркултурном учењу.

О томе како одрасли и стари перципирају образовање, цјеложивотно уче, колико имају развијене кључне компетенције за цјеложивотно учење, те како се односе према информационам заједницама свједоче нека истраживања и искуства. Марчић је истраживао перцепцију грађана Босне и Херцеговине о образовању одраслих. „Онлајн“ истраживањем је обухватио 228 испитаника. Неки од резултата тог истраживања су: грађани су недовољно информисани о могућностима образовања одраслих; у БиХ не постоје озбиљни системски подстицаји за усавршавање на радном мјесту; више од половине испитаника потврђује тврдњу да „Програме за стицање знања и вјештина обично нуде невладине организације (удружења грађана)“... док 32,9% испитаника изјављује да не знају ко нуди програме за стицање знања и вјештина... 62,7% испитаника сматра да државне институције (школе, факултети, локална самоуправа) не обезбијеђују довољно програма за стицање знања и вјештина; и слични резултати (Mačič, 2011). Представљајући концепт цјеложивотног учења у Шведској Цилер истиче како “нове и захтјевније друштвене промјене, изазови и могућности условљавају све присутније и интензивније образовање људи“ (Ciler, 2012, str. 69). За цјеложивотно учење неопходно је претходно инвестирање у развој кључних компетенција. Резултати једног „онлајн“ истраживања на просторима БиХ показали су да су најслабије развијене кључне компетенције одраслих: комуникација на страном језику, математичка компетенција заједно са темељним компетенцијама у природним наукама и технологији и смисао за иницијативу и предузетништво (Јоргић, 2015). Управо су ове компетенције ништа друго него изазов информалном образовању одраслих на овом простору. Када је у питању коришћење компјутера од стране старих лица истраживање, тачније наративне анализе показале су да су стара лица у овом случају искључивана (Marcinkiewicz-Wilk and Kasprzak, 2016). Укључивање у „свијет компјутера“ и приступ информацијама је изазов старим лицима.

Један од проблема у професионалном развоју, гдје свакако самообразовање, односно стручно усавршавање заузима најдоминантније мјесто односи се и на недовољну искориштеност образовних технологија. Резултати истраживања у подручју образовања учитеља показују да је незадовољавајуће стање у пракси образовања и професионалног усавршавања учитеља у подручју околиша/одрживог развоја, поготово у подручју кориштења образовних технологија у функцији побољшања протока

информација и комуникације. Из овога се може очекивати да ће се главни изазови Европске уније у будућности односити на најбољу примјену информационе технологије у смислу континуираног професионалног развоја, односно стручног усавршавања (Anđić, 2007). На учитељима је да одлуче колико ће се ангажовати на допунском или додатном образовању за примјену ових технологија.

Веома тешко је закључити који су то генерално изазови информалном образовању. Узимајући у обзир чињеницу да је сваки човјек прича за себе, онда се да претпоставити да у информалном образовању одраслих постоји онолико изазова колико постоји људи уопште. Може се исто тако и претпоставити да неки одрасли имају само један, док други више изазова. Некима су они краткорочни, док другима дугорочни. Неки исто тако успјешно истрајавају у изазовима, док други посустају и одустају од одређених изазова. Све је ствар личне природе, типа, црта и особина личности одрасле особе.

Закључак

Сва три облика образовања одраслих откада постоје, па до дана данашњег била су изложена одређеним изазовима. Са развојем друштва, гледано филогенетски и онтогенетски, стално је „неко“ или „нешто“ провоцирао, односно „изазивао“ образовање одраслих. образовање је покушавало, што и данас покушава да да одговоре на те „провокације“, односно изазове. Неки изазови који су били актуелни прије стотине и стотине година, и данас су актуелни. Нажалост дешава се да формално, неформално и информално образовање одраслих данас још увијек не може да да одговор на неке изазове. Сада се већ може говорити и о „изазовима изазова“ образовању одраслих.

Поред ранијих изазова образовању одраслих јављају се и неки нови изазови. Са развојем науке, технологија, економије, политике, пратеће друштвене промјене, промјене система вриједности, са преображајем тржишта рада, промјењеном улогом појединца у друштву и слично, „рађају“ се неки нови изазови образовању одраслих. Формално образовање путем високог образовања покушава да да одговоре кроз трансформацију наставних планова и програма, метода поучавања, кроз приближавање универзитета тржишту рада, те усклађивања образовања са неформалним образовањем и са образовним потребама студената. С друге стране, неформално образовање покушава слично формалном да путем радничких универзитета, вечерњих школа, „онлајн“ и „офлајн“ курсева, разних агенција, удружења грађана, невладиних организација, интересних група и слично, учини себе доступнијим, ефикаснијим, рационалнијим, бржим, јефтинијим, сврсисходнијим и што више усклађенијим потребама тржишта рада и образовним потребама одраслих. Када доста тога од претходног у формалном и неформалном образовању не функционише како треба, онда једино преостаје појединцу, одраслој особи, да узме ствари у своје руке и одговори на оне изазове који су појединцу најпречи, а што је својствено за информално образовање одраслих.

На крају, вјероватно ће вријеме показати којим изазовима се да одговорити. Исто тако, вјероватно ће неки стари изазови бити присутни још дуго у ближој и даљој будућности. Оно што би требало бити радикални преокрет, а што помало личи на илузију јесте да једнога дана сва три облика образовања одраслих „изпровоцирају“, односно „изазову“ друштвене промјене, науке, технологије, системе вриједности, економије, политике, тржишта рада и слично, а не обрнуто како је то било до сада. Дакле, врхунац би био када би дошло до појаве инверзије изазова.

Литература

- Alfirević, N., Pavičić, J. i Vučić, M. (2008). Usklađivanje očekivanja i rezultata u djelovanju sektora cjeloživotnog obrazovanja. *Andragoški glasnik, Vol. 12, br. 2*, str. 127-136.
- Anđić, D. (2007). Obrazovanje učitelja i suvremena obrazovna tehnologija u području odgoja i obrazovanja za okoliš/održivi razvoj. *Informatologia, 40(2)*, 126-131.
- Antić, D. (2013). Informaciono komunikacione tehnologije u službi aktivnog starenja. *Edukacija za aktivno starenje*, str. 27-32. Preuzeto sa <https://www.researchgate.net>
- Babić-Kekez, S. (2013). Univerzitet u sistemu obrazovanja odraslih. *XIX Skup TRENDOVI RAZVOJA: „UNIVERZITET NA TRŽIŠTU...“*, Maribor, Pohorje, Slovenija.
- Babić-Kekez, S. (2014). Part-time programi obrazovanja odraslih na univerzitetu. Preuzeto sa http://www.trend.uns.ac.rs/stskup/trend_2014/radovi/T2.2/T2.2-2.pdf.
- Baketa, N. (2012). Europeizacija obrazovanja odraslih u Hrvatskoj. *Andragoški glasnik, Vol. 16, br. 1*, str. 55-67.
- Belousova, A., Kozhukhar, G. and Ryumshina, L. (2015). Innovative teaching methods in adult education. Preuzeto sa https://www.researchgate.net/profile/Alla_Belousova.
- Desjardins, R. (forthcoming 2017). Economics and political economy of adult education. In: M. Milana, J. Holford, S. Webb, P. Jarvis and R. Waller (eds), *Handbook of Adult and Lifelong Education and Learning*. London: Palgrave Macmillan.
- Duerr, K. (2010). Citizenship Education in the Context of the European Union: A New Challenge for School and Adult Learning. *Andragoške studije, broj 2*, str. 35-50.
- Đula, L. (2010). Upravljanje znanjem: Trendovi i izazovi. *Ekonomski Vjesnik/Econviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues, 23(1)*, 224-238.
- Žiljak, T. (2007). Europski okvir za nacionalne obrazovne politike. *Anali Hrvatskog politološkog društva, 3(1.)*, 261-281.
- Zgaga, P. (2007). Promjene filozofije i sustava obrazovanja u republici Sloveniji. *CEPS. Centar za studije edukacijskih strategija Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija*. Preuzeto sa <http://www.academia.edu/download/39223484/54210b5c0cf203f155c5f9e9.pdf>.
- Јоргић, Д. (2015). Научне вриједности развоја Е-методологије андрагошких истраживања. У Зборнику Стање и перспективе истраживања у хуманистичким и друштвеним наукама, Књига 16 (Бањалучки новембарски сусрети). Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, стр. 501-522.

- Kaatrakoski, H., Littlejohn, A. and Hood, N. (2016). Learning challenges in higher education: an analysis of contradictions within Open Educational Practice. DOI 10.1007/s10734-016-0067-z.
- Klarin, M. (2016). Conceptual challenges in understanding innovative education in organizational context. *(IJCRSEE) International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education, Vol. 4, No.1*, p. 67-72.
- Kuka, E. (2012). Obrazovanje i strateški menadžment kao konkurentske prednosti. *Praktični menadžment, Vol. III, br. 4*, str. 46-50.
- Kutlača, Đ., Semenčenko, D., Mosurović, M. i Mitrović, Z. (2011). Izazovi visokog obrazovanja na prostoru Zapadnog Balkana, u Tematskom zborniku radova XVII naučnog skupa međunarodnog značaja „*Tehnologija, kultura i razvoj*“, str. 17-25.
- Mavrak, M. i Isanović Hadžiomerović, A., koordinirali izlaganje (2015). Stanje obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini. *Gradimo mostove v izobraževanju odraslih Gradimo mostove u obrazovanju odraslih. 7.* in 8. december 2015, Austria Trend Hotel Ljubljana, Dunajska cesta 154.
- Marčić, S. (2011). Percepcija građana Bosne i Hercegovine o obrazovanju odraslih. *Obrazovanje odraslih, (1)*, 63-79. Preuzeto sa <http://www.academia.edu/download/15129706/>.
- Marcinkiewicz-Wilk, A. and Kasprzak, M. (2016). Elderly people in the information society in the light of the results of narrative analysis, in *Key competence for lifelong learning*, Edited by Aleksandra Marcinkiewicz-Wilk, p. 110-118.
- Milošević, Z., Medić, S. i Popović, K. (2013). Vrednosne razlike kao izazov u intergeneracijskom i interkulturalnom učenju. *Andragoške studije, broj 2*, str. 35-60.
- Obiozor, W. E. and Obidiegwu, U. J. (2013). Globalisation of Adult Education: Theories & Strategies for Instructors. Preuzeto sa <https://www.researchgate.net/publication/242654881>.
- Ovesni, K. i Alibabić, Š. (2012). Obrazovanje odraslih: Ključni čimbenici i novi izazovi u procesu profesionalizacije. *Andragoški glasnik, Vol. 16, br. 1*, str. 7-20.
- Pablo, A. and Carneiro de Sousa, I. (2016). Adult education skills, labor market and ICT challenges. Preuzeto sa <https://www.researchgate.net>.
- Pikering, Dž. (1971). *Izazov obrazovanju*. Beograd: Narodni Univerzitet Braća Stamenković.
- Popović, K. (2015). Stanje i izazovi u obrazovanju odraslih na globalnom nivou. *Gradimo mostove v izobraževanju odraslih Gradimo mostove u obrazovanju odraslih. 7.* in 8. december 2015, Austria Trend Hotel Ljubljana, Dunajska cesta 154.
- Prgomet, A. (2015). Kurikulum izobrazbe andragoga na primjeru ustroja njihove izobrazbe u Njemačkoj. *Andragoški glasnik, Vol. 19, br. 1-2*, str. 39-55.

- Rajić, V. (2013). Vrednovanje obrazovnih/odgojnih postignuća u obrazovanju odraslih. *Andragoški glasnik, Vol. 17, br. 2*, str. 117-124.
- Robertson, L. and Barber, W. (2017). Chapter „New directions in assessment and evaluation: authentic assessment in fully online learning communities“. Preuzeto sa https://www.researchgate.net/profile/Wendy_Barber.
- Ćamilović, D. (2013). Visokoškolsko obrazovanje na daljinu. *Tranzicija, 15(31.)*, 29-39.
- Han, S., & Choi, S. (2014). Adult Education in Korea: Key Issues and Current Challenges. *Andragoške studije, broj 2*, str. 107-120.
- Cashman, S. J., Wall, J. and Davy, S. (2016). Increasing flexible provision in adult education by harnessing the potential of educational technology. Preuzeto sa <https://www.researchgate.net/publication/308119368>.
- Ciler, Ž. (2012). Koncept cjeloživotnog učenja u Švedskoj. *Andragoški glasnik, Vol. 16, br. 1*, str. 69-78.
- Vanslambrouck, S., Zhu, C., Tondeur, J., Phillipsen, B., & Lombaerts, K. (2016). Adult learners' motivation to participate and perception of online and blended environments. Preuzeto sa <https://www.researchgate.net/publication/309490567>.

(RE)ACTUALIZATION CHALLENGES OF ADULT EDUCATION

Summery

In the past, there exists today, but it will also in the near and distant future be a multitude of challenges facing adult education. All of these challenges are related to the theory and practice of formal, non-formal and informal adult education. In formal education, the challenges are possible in the context of higher education in all its cycles. As far as non-formal education and recognize the challenges in retraining and additional training. It is likely to expect to get the widest range of challenges able to identify in the theory and practice of informal education, respectively in self-education of the adults. Tendencies in adult education are moving in the direction that it in all its forms which is easier, faster, more economical, more rational, less expensive, more efficient and, by the way, the best possible. Measure the quality of education will certainly be a pleasure to employers, but also end users, adults. The article gives an overview of the analyzed contemporary understanding of previous and current state and perspectives of adult education, and presents the results of some studies that suggest some possible new challenges for adult education. The results point to many shortcomings of formal education, which is certainly what the guidelines should be changed at all in practice formal adult education. There are also indicators of possible challenges to non-formal and informal adult education. The results of this theoretical views and some of the results of research of adult education shows that there are a lot of challenges. We hope that the near future to show that the challenges of adult education a priority.

Keywords: challenges, formal, non-formal and informal adult education, higher education, retraining, additional training, self-education.

